

Соколёнок

5/2014

сентябрь - октябрь

Лачын

ДАГЫСТАН РЕСПУБЛИКІАЙН ҚОИНИ ВУЗЕЕ СА ЙАИХХЪЕ КЪЕККАН УШАХАРШЫН ЖУРНАЛ

АІбдыІраІгыІм Дадашев

КъыІдим

КъыІдим хъады, итІум ыхъа гадигбы,
Дамабышыл` мыккар садкІу, иляаке.
Вергъена йаІхъ йыгъ-йыгъыле
кІыл` хъоохье,
Къузайбышыл` аІххъаІр гядкІу, иляаке.

Джагварани палтарык` авуд сувабы,
Нахчиаршын тарг гъаъы вод йивабы,
Куляк ийкар, мыкІа хъыхъа гъавабы,
АІнабышик` тЛетГ`бы гъадкІу, иляаке.

Шалхъа къыІдим чина вахт авхъу хъады.
Хивеєад мал-къара тЫналхъа сады.
ГивийгІан йызыле ушахар шадын,
ЧІаІраІн рангбы акъвеे хъадкІу, иляаке.

Келихан гъымаңа

Сувабы къаледчу аІлгъаіна дост,
Серинин былахбы кЕлихан маъа.
АлийкІар-гийкІаран четинин йаІххъаір,
КыІджаІлбы, ейлягъбы кЕлихан маъа.

Кокбы асманбышее илёззур йивар,
ХаІбышеехъа адкЫн бытагъбы, сивар,
Асрбышке ман шас ахвийн хивар,
Чин аЙна-утагъбы кЕлихан маъа.

Хаана маІгъаІла – къоншийн даха,
Кокси верыгъес гъуву гюъарас аІхаі,
Дамани къырагыл' хынелин ёххай,
Даркашин чейлягъбы кЕлихан маъа.

Сюрибы, нехырбы ийкаран чолбы,
Гойбышын къаледчы джыгырбы, хорбы,
Некбы эзейни, тахылбы болда,
ГъаІсарбы, чах-чахбы кЕлихан маъа.

Деш гъиняя кеманче, деш гъиняя тар,
Накъра-зурнайка мыкІаршын къатар.
Уфтанды едарше алязы палтар,
Шалбышын сахахбы кЕлихан маъа.

Ардара мыккыл' гихыңна хабар

Аваала-замаана са хивеे са къарийи са сос ешемишиохье вухья. Манбышда хив сувани янийк` вухья. Къарийна дих чобаний вор, ва мана геелесди вахтал` хaa ээхъена дешдий. Мана кыңдимына къарасавул`, кыңлина сувал`ний ээхье. Сос эгъес ээхье ки, гъамбаше къойни ушагъыка сана абайканий ээхва.

Хив гееб уфтанна вухьеейыб, гъини хивылхъя са баляаний хъабы воб. Гъар улджуңм oтмишхъя мее, хаңде мани хивеекъя Аирдаваний адайле. Манче хивын кучебы хав-хавна ийкыр, хаңде гяашен ушахарний табал гъааъа. Нени къулеенчейи ушах гешщен сес хъады, Аирдара махъя ичىу, ушах аляатىу айкапананий. Джамаңгаит манчини хылеке бизаархъаний вод. Хивын адамеерыб гъамбаше бакпийбышее воохъева, хъунашщершиссеман гикәсүд айхадешдий. Манбы маджбыреебхъя хаңде джони ушахаршыни гыргыни назбышса сана гъивааганбыний. Садджу джоке са сес хъигъемечеджынний. Хив саакитба къавджеийнкъял, Аирдара хъигъечу айкапананий.

Аирдара садджу са каралений хъайкъял. Ман карыд ки, мыкний вод. Ман мыккыл` гихыңкъял, оза хъихъес айхадешдий. Гыргын-къукъед ман кар ацапананий.

Юххан, кыңл, цувыл` отмишха, медкыңдим хъадайле. Мани мыкапани кыңдимиини са йыгъыл` гъини иишди соссана кынна дих ыкпийкпарна. Мана мичлеерийле джар гешще гийгъална. Едиссе нен гьеъээ, нена дарман гъувее мана саакит гъаъас айхадеш. Кыңдимиин йыгъбы геед джытпапада, са гъавуленд мичлахний хъихъес. Абайи сос васвасееный воб; Аирдара аллесда вахтний вухья. Ман адыйн-

хий, манче джона гаде аляртласданый. Гъуджооме джад гъаъасний ыккан. Манбышце цепба балканыка сана гыңхъийтальлани хивааршеекъя инсанкъахуву, мани хивааршее воохъен, гъамыб джони хивын гыргын авчеер сааъанбы. Гъин джига сувас кыланева, гъини хивааршее хиледже авчеерний ешемишиохье. Анджах Аирдавайле хъайкъял, вушу джар манчыс делес хъихъес айхадешдий. Гъашде гыргыныбы са джигеекъя сааъава, манбы ийкеканий воб. Оогъанчед эхъаний хъехъе. Авчеер ушах гешщени хаани гыңхъийтальла дигулёохъенбы; Са ювейлхъя илхъече, са хаани чардахылхъя, са къоншийни хаани чардахылхъя илхъече, са диварни йыңкъял, са дарвазайни йыңкъял, са кучеени хаңни къайейни йыңкъял дигулехъе. Манбышце джон тифангбы гъаззирда аххъы, Аирдаваний гозет гъаъа.

Мани вахтал` абеене соссее гыргын къоншубы савъу, кучеекъя хъян гъаххъя гивийгъал. Манбышце ведрана хъян гъаххъы, кучеे мык гъаъа. Геед мыкпапада ыхъайхъя гора, гъар кучеекъя дагъыгъийн хъан, гъаманке джад, мыккылхъний сийкъал. Са гъавуле кучеे богаг ээхъе. Улджуңм битмишхъава мани хаңде Аирдаваний аллес.

Са гъавуле мичлах хъехъе. Шенке гъашдийн хыинне кучебыше ишыгъбы дешдий гёдхъан. Аирдавайхъя дегъе ман мык къаджесда имкан дешданий. Гыргыни къоншубышед эхъаликке джад базирбы хъайгъе деш ки, кучеекъя ишыгъ гимехъаджын. Иишди Аирдавайныб, манчилие хабар дена, гъувойгъар - гъувойгъар хивеекъя йаңхъ гивийгъал. Са суракед абеене соссее чакын күмкүмбы гиххъы,

пештил ооъад хъянбы хъойхъар. Гадер ки, гешще ыхъа. АІрдава хивеехъа ичІу меега джад, манчикІле гаде гешщен сес къийхъен, ва ман мани семтилхъа гъийгІан гийгъал. Ман къарийнийи соссани хаани йыІкъаІлхъа гъидхъыр mee, сайыд мык къидеджу гийхАн. Ман дегье оза хъихъес даІхаІ ахван. Не няхъа джад гъигІанас манчиссе аІхыІ деш. Сайыб авчеер хъигъебчы, АІрдава гул`лелхъа аххъаххъа. Ман чИийел илийкІар ахван. Сайыб соссана гъарай къивийхъе: «Абай АІтІитІаІй! Айабай АІтІитІаІй! (Джени абайн du АІтІитІаІй ыхъа). ЭкІра йихъе, хъале къайранбы! Хъале чИкабы, адессебы! АІрдава гикІасда вахт хъабы воб!» Гыргын къоншубы кIёбгъур, АІрдавалхъа къайранбы эгъекка гивийгъал. Чина б гъарай вобна: «Вай хъикІудан, деш хъикІу! Вай хъикІудан, деш хъикІу! Зы гъаъасын шу гъаъы! Зы гъаъасын шу гъаъы!» МаІхуІд – гъарай гъааъагъааъа, АІрдава хъекІан. Хивыни джамаІъаІтыныд джан АІрдавайке къитдийхъанан. Анджах эйгъевуд ки, манчына шенке кIыл`ба вухъана бала, дегье гъаІшде хаІб хъувхъа воб. Манчихъа горад, аІзизин балабы, хаІмде ед`ис, дек`кис аІмаІлбы гъаъа, гимааше. Мумкум вобна, АІрдавайна бала вушди куче вухъес.

ЁлкIа

ЫбраIтуб гъина ЁлкIа;
Ювел ишыгъбы къекIва.
Рангбарангнан хайнебы
Гёдхъан, гыцIайгIар цабы.

Кемер автIул зарбышке,
Истагъур хъийхъа чике.
Гъар бытагъыл` оюнджах,
ШоIълейка хъойтIал ушах.

Тавузне гъу, къыIргъяIвул`?
Иляакийн идяацIе ул`.
Гъуджон ыIбраIт джанахъа?
Гыргына шадра вака.

Мактаббышее, саадикIе
Воохъе къомани джигее.
Уфтанни палтарыка
Гыргына съа валхъа.

Гёдхъан гидгъыл мее цабы,
Сабы ичеер, гадебы
ГыIхъийтъалла илвийгIар;
Гъаъа уфтанын мыкIаар.

Тезе сенийни хайнде
Гъар къынна ичий, гаде
Шадба никIе авайгIан;
Вод джохъа гозет гъаъан.

Арайле Шахта баба.
ГявицIуна джухъа торба.
Санкъус машын, санкъус шар,
ЙикГел гъидийхан са джар.

Чише джаб ушахаршыс
Гееб вуккийкан воб ЁлкIа.
Тезе сен хъады мееге,
Авуб воохъе падаркIа.

КЫІДИМИЙН ХАІМБЫ

Нимее миджагдайи кыІдимиийн хаімбы!
Хаібышее гыцЦайгIар вазий хаінебы.
Чиійелни йызылхъа дехъа чин ишыгъ;
КыІдимиийни хаімбышын йыз вод ярашыгъ,
МичЦахын хьошщебыд чин ачух хъаъа.
Йыз гёгъийн гъар джига хъехъе джагвара.
Чиійел йидж гыцЦайгIар, хаібышее хаіне,
Гъунаб джига хъавъу пештини кIане
Къалирхъу, къулеенче хааIхъаI илякка,
Хаібышее обтЦулна хаіне хъаIбаIххъаI.
Са деш, къоIble деш, йиджбы лап хаітда,
Гагъ гёдхъан, гагъ йиджбы хъитхъу кIаIдаIххъаI.
Улепбы гъавайтан хаінебы хъинне,
Чин вас хабар гъааъа, гъунар ааI никIее.

Сүлжэрийн шишгэна хабар

(ОГИЙЛЫН 4-ТЭСДИ НУМРЕЕ)

Сайыр мичлеер оза хъеехъена. Къахъа илеекана, цюбан юзуд гёгъу. Иш идааива танбал хунаштейн джаныкIаргийгъал, няасувгье, маинкъее мыса джаб иш гъавъу деш. Мана хаахъа сайкIына, йыз каджы. Няхъана йыIххъаIс, хааъар гийъир, хъа джабне гъаIбхаIс? Меер гийъарна уджагъысахъа. Санахъийна хъинне уджагъ хъавгъу, кутюк гивхъу, ярма осбы ады кутюкни янилхъа хъийзаранбы. Меед июттукан куп суралхъа, хыняалин куп маниса суралхъа гийхье. Гыней аляатIу гагь гынчеехъа, гагыд манисанчеехъа кIёкью, ойхъан. Хылебышик атIипIкынна хайыб меб бырмышавъу уджагъеехъа абааччена. Мед хааъад кышчин эва гехъа. Гыни аIрайл' сайыд быхареедын кусаябы къут`дёйкIаланбы. Танбал хунашщее кусаябышын са ялавыл` оохъа тикда, мансад къомкIина гийхъен. Ман кусаябы маIхуIд гиххы къаджы mee, джынааршыни пачлагъыссе хаIдын аIхъаIна къатдидхъин. Манкъуни аIхъаIнайле танбал хунашщее хъаIркыIнна, ишыб сурак` авху. Мана гыняхъа-шахъа илеекана, са инсан къедже деш. Бес аIхъаIна гъаъана вушуна вор? Йиджее джад джес суал гъеле.

Шос хабар гьевлес джынааршыни пачлагъыке. Мана хаIббаI вахтний ыкIаран. Джынааршыни пачлагъни быгъаза ыIхна ыхъа. Манкъуссе ыйшонаъас даIхъаIна хиледже вахт вухъа. Мани йыгъыл` джынааршына пачлагъ инджимишхъава сикIыл`ра ийкарас къахъа хъигъечIу ыхъа. Къад мыкIадава, мана хайбышдисанчеехъа эчIена. Маныд танбал хунаштейн

хав ыхъа. Мана иляккана танбал хунашщее хъа воб гъаIбхаIххъаI, вужуб гъаIбхаIсвааIхаIдешуб. Гъаккеда июттука, хыняалика гыней отхъануд, шырышын хъувхъана хъа бырмышавъу, уджагъеехъа воб абаачче. Манкъуле тамаша гъавъу-гъавъу, гоонед кусаябы къомкIина гиххыйнкъаI, джыныссе хаIдын аIхъаIна къитдийхъан. Манчикад манкъуни быгъазеедын ыIхна хъохан. Мани ыIхнайке темизхъесди mee, джынааршыни пачлагъе хиледже вахтна аIзийят цыцIавъу. Танбал хунашщее хъаIркыIн джеле джар аркIын. АIреенче сабара вахт абкIинийле хъийгъа, танбал хунашщее джелхъа йидж хъийееле. Мер хааъар гыняхъа- шахъа илеекы эйгъен :

— ЗакIле бес гъуджоона къаджы? Ай Аллагъ, шаваанаахан аIхъаIна гъаъы?

Мед йиджее джад эйгъен: «АIши, ыхъайн адкIинийн, вуччуд джад дешин. Мер гиргъылна хъа гъаIбхаIс.

Джынааршына пачлагъ джуни сарайеехъа аркIын, темизхъа, сакIы мер танбал хунаштейни хаахъа хъарайлена. Няас мана сакIы? ыIхна хъотху mee, гынкъуссе ыйшонаъас аIхаI гиргъыл. Пачлагъ юг хъыхъава гыргын джун нукаар шадувхъайнбы, мана вужур геер шадхъа. НаIхуIрий юг хъыхъава, ыIхна хъодхува манкъвее хабар гъавъуна джуни джынааршыс. Вужеийд эйгъен шени инсанеэ зы юг хъаъы. Манчыни эvezee бес зы мани инсаныс гъуджоона гъаъас, гъуджона гъелес? Ман фыкырее ахъы, мана мер махъа саркIыл`на.

Джынаашыни пачлагъеийд танбал хунашщее ишыс гийгъаласний

гозетеээ. Мана инсанни сифатеехъа ичIу, манкъуни оIгийл илёйзарна. Хайлни сесека эйгъен:

—Эй, инсан, гъу залхъа кIыра гье-ле. Зы вале, мичIеедийле хъийгъя, тамаше гъааъа вобна. Гъу гъам каруд одхъан, гъамыб хъа воб гъаIбаIххай. Вассе иш гъааъас даIвхий закIле къеджэн. Зынад йыгъни иш даIвхийле аIхъайна гъаъы. Манчикед зас хайыр ыхъа. Зы гееб вахтний воб ыкIаран. Йизди бугъаза ыIхнаний ыхъа. Вале аIхъайна гъаъы mee, ыIхна хъодхуйн. Гъайшде зассе йишионааъас аIхайна.

Гъу зале хъыIмеекъай. Зы джынаар-шына пачагь ворна. Зас ыкканан гъини югвал`ын эvez вас хъелес. Вас гъуджоойи ыккан закIле эгье, зы вас гъаъасын. Саджу гъу зас амр гьевле, залхъа инамышийхъе.

Танбал хъунашче джени оIгийл илёрзулна, ахтына, гъицIайгIаран тю-либы алязына, вукIел къизилен тад-жнана, хылекизиленаIсаанана хайрана адамий къаджы mee, хъайркыIн титрамишеехъе гиргъыл. Мана сес адкIын ээхва.

(Хъийгъийн хъалесын)

ЙЫХЪБЫ

Нярий йыхъий ворна – мана воб Ватан!
Няа вухъеейыб югба вухье шу, йыхъбы.
Абайле гъар джигее шу вобва шасхъа,
Ассалам алейкум, миджагын йыхъбы!

Дюн`йейни гъар джигее ацАралаяа,
Миджагын миллет вод, са джигее саъа.
ГыІрмайтыб шосда шу къазанмишааъа,
Ассалам алейкум, дюн`йейлын йыхъбы!

Июттуба вухъес шы гъарни джигеъаб,
Миллетис джан гиххъес, миллет гъиваджес.
Миллетид гъаманке гуджука ихъес,
Миллетис джан гёдхъанна ихъеджын.

Сувагыл`

Таарыхыкे гъу хъооI вобна,
Дастаныб обкIунна вобна,
Йыхъбышди гъу йикГ`еэ вобна,
Ватан йизда гъу, Сувагыл`.

Гъар арына мигъман эхъе,
ГыIнкIылеершике пайыб воохъе,
Хивааршее чис тайыб дёохъе,
Йыхъбышда пайтахт, Сувагыл`.

Миджагын вод йыгъын багъбы,
Гъамыд миджагын габабы.
Хайма, хурджунбы, гъаIбкебы
Вахъа водунбы, Сувагыл`.

Гъу миджагба тIетГ`-тIелееъаб,
Эрай миджагба дерееъаб,
Акъананбышди йикГ`еэеъаб
ЙикГ`еедын нур – Сувагыл`.

СИХНАРЕШИНА ХАБАР.

Са хайни хивеे ешемишиохъе вухъа къойре сихнарер, Манбыше гъар хайлде хивеени са хаанче сихбы гъаъа ыхъа. Йыгънийыгъыныб кайиф кокда ивийкар.

Хивни джайлъа Итык Иле ман кар ацлахъа мее, гъинбышыс джазаа гъевлесда мыслалыт гъаъа хиледже фыкырамышеебхъа, гъинбы къараареехъа хъабайленбы ман сихнареер джони хивеенче хъыгъаъасва. Хивеенче гъинбы къагъавшу меега, джони хивыни делес джос са кылин хав къурмыш гъаъы, мааъаб ешемишиохъенбы.

Йыгъбышди са йыгъыл къоншу хивеенче са къаисда адамий джуни аймаллейка кочелхъа йашхъа ыхъа. Сихнарше гъина гозет гъаъана, джони йаныххъа гъирхъыл мее, делес хъеебхъа салам гъоолена, гъинбишди санкъвее къаисынкъука гаф гъаъана, гъамбазеейиб къаисынкъуна аймалле чатуйке ачмыш гъавту къооккана, мани чатуйка вудж къаисынкъухъар хъигъна айланна. Сабара йайлъа абжыниийле хъийгъа, сихнарershына са йылъа ахвана.

Къаисда дидей джуни аймаллехъа сиджахху, сайыд къеджен ки, аймаллейни джигее джухъар хъигъна са адамий вор хъоо!

Къаджейни карале мат-

маІгъаІтталхъа, гынквее эйгъен:

— Ай Аллагъ, гын гъуджоона закІле къеджен кар, йизда аІмаІле бес няхъана вухъа?

Сайыд гынквее джаваб хъелен:

— Зы йыгъна аІмаІле вобна, зы аІраібірда наІгъаІкыІн ишбы гъа-
ъа, чахырбы илөгъа ыхъа, манке
йизди ед`е захъа къаргъышбы гъа-
ъа, эйгъен:

— Ваке аІмаІле хъивхъена. Гъама-
ни манзилеек заке аІмаІле хъувхъа.

Гооне сабара ваҳт абкын, ед
сақитийхъайнкъаІ, мер заке ин-
сан хъехъена. Къийнаб ед`ис лап
хъаІл вухъа, зака сана алдархъун-
на...

Ман джуваббы къайхъы mee,
къаІсынкъус язух хъабы, гына
къеккана. Эйгъен, гъоора хаахъа,
сайыд ман наІгъаІкыІн ишбы гы-
маъа.

Хиледже йыгъбы адкынни
хъийгъа къаІсда арайлена базаре-
хъа, джус мебна аІмаІле алившес-
ва.

Базареехъа хъары иляккана,
джуна аІмаІле меб базаревуб, ман-
чысхъа хъыхъа эйгъен:

— Вас наш хъехъе дишее, гъу мед
чахыр илөдгъу, ваке меб аІмаІле
хъувхъа воб. Зас ичкибы илөгъана
аІмаІле вүккан деш.

Мебна джаб аІмаІле алившу,
хаахъа хъары, джуни къариис ха-
бар гъааъана, вүкілелхъа хъадий-
ни ишбишда. Къаре язух гъавъу,
эйгъен:

— Лап югна ишуб гъу гъавъу, мана
илөгъана аІмаІле илдившу...

*Урусни мизейле йыхъ сумылхъа
саакал гъавъуна – Шафига Бабаева.*

СИНИГУР БАЛКАН

(Огийл`ын З-тэсди нумрее)

Тлабал гъаъа дерягъыше,
Тлабал гъаъа дамабыше.
Гыргын гол`бы джо алидкыр,
Гъар джигеехъа йиджбы гыдхыр.
Няа джад хана балугъ дешин,
Сивийкыл, кылаал лигеенче шын.
Тамний авху йиджбы гешщес,
Сайыд чикле къийхье са сес.
Ман сес хъоойи са голеенче,
Гын дельфинбы махъа эчле.
Кыораалеехъа йиджбы күйкыл,
Сесилхъа чин аххъаххъа гыл`.
Джокле къедже гыбхыр махъа,
Хана хъода карасыка.
«Явашеевэ шу маалыка,
Гыуджоо йыгъна ылхъайл шолхъа?
Алдайхъванан дадаларне?»—
Дельфинарше хъады эйгье.
Ханайн гъоукум гъаагва чина:
«Шас манчике бес гыуджоона?
Зас зарафат ыккийкан деш,
Шоке гъаъас, валлагъ, зы леш».
«Иляккенан гъу, авара,
Даалвъий гъааъан гъу, бейкара!
Фыкырее вод са ылгъийкырий,
Алдатхъуний, гъарай гъавъий.
Даалхай хая са къатына ахвас!..
Чека-чекне вака гъаъас.
Абы воб паччагъна фарман,
Экыда джусхъа ылхъайл ыккан».

Ман ярамаз , дельфинарше,
Гъарай гъааъа, гешще-гешще
Ялыке аххъы авайкын.
Ханайн чин джад йидж геклан:
«Имкан гьевле, чоджар зас,
Сикыл`да алдахъванас.
Санахъа иджласеевъад,
Гыргынкъуни олгееевъад,
Карасын гъоку захъа,
Хъады кылбакеле авхъа...»

Иллюстрация Пустовойт О.

Ханайн геед диххъат гъаты,
Ахыр чин сес лалыгъы.
Ман аІмайлдар дельфинарше,
Нагъбы къяъа, гешще-гешще
Хъады адачче ахъа,
Гъихъар гъаъа чарысхъа.
«Вака сана хъаъийн эхъа,
Эгъе, няана гъу батмышхъа?!»—
Чиле хъыІгъаІ балина.

Къарацайл` къехъа хана.
Гунагъ алябтЫ гардана,
Багъыш гъаъий хааиш гъаъа.—
«Аллагъее гъу багъыш гъаъа!—
Балинайн сес ахты хъаъа.—
Йизди амрыс аІмайл гъеъээ,
Селлимда мед ихъес дегъе».
«Гъаззирда вод зы, балина!
Гъуджоона воб амыр йыгъна?»

«Кыра гъеле залхъа, ева!
Ацланне няа ыхъай тПуджва
Паччагь – ичийн?» – «Ашкарда зас,
Са дакыйкье тЛабал гъаъас».
«ТЛабал гъеъэ, бес зарада,
Вахт гимоокIа, ихье экIда!»

Кёозар гъавъу вукIул` авхъа,
Хана хъыIгъаI манче къахъа.
ЙаIххъаI хъода нукарыка,
Манче айкIан гъока-гъока.
Хъызахха чис салакабы,
ГIал`-миз гъийхваIр, манбы сады.
Хиледже йыгъ ады йаIххъаI,
ТПуджва тЛабал гъаъас ыIххъаI.
Ахыр сандукъ тЛабал гъаъа,
ГытIибхы йидж авгъал`яа.
ВаIш пытылхъа чеки аIлааI,
Йидж алхъавгъий вухъа баляа.
Дерягьеенче манче чис,
Сел`дбы хъойтIал кумагыс.

Сел`дбыше чина гудж сааъа,
Гийгъал сандукъ цыцIаа.
Садджу са гъарай къавхъу –
«О-о-о!» -ии «У-у-у!».
Сандукъ джигееъаб авху,
Чин вухъунбы хъытIаххы.
Нимее цыцIавъээ мана,
ЫIгъдивийкар са чIумна.
«Шу гъакIенийн сел`дбывуд,
Гетас ыккан чуIмкик` авуд».
Гъарай гъавъу манче хана,
АйкIан асетрайхъад хъигъна.

Асетрабы гъийхъар махъа,
Аххъы чише хыл`-хыл`ехъа,
Алхъаагъана, савъу къувва
ЧIаIраIна сандукъ, джаайд тПуджва.
«Ай гъамбазар, иляаке захъа,
ГъаIшде гъудура паччагъысхъа!
Зынад ыIхийхаIн кунайс,
Манзил`ыб вукканна зас.
НякIын йизын джан гекIа,
Ул` воб никIыхъа хъоокIа...»

(Хъийгъийн хъалесын)

Уруслы музейле ѹыхъ-сумылхъа саакIал гъавъуна – В.Гъамзаев.

Муслахын мактаб

Муслахын мактаб 1936-тээсdi сениле ишлемишехье гидгъыл. Манке ман авудни, ибтидаи синифбышыс назарее аххъы ыхъа. Ёкъудъэсын синиф таам гъаъийле хъийгъа, ушахар делесни Мишлешни хивыни мактабеехъа ааIсний маджбуроохъе. 1967-тээсdi сен мактабе таIдрис мол`ни сенилхъа алгъавгъу. Анджах, мед дагъамийваалабы ахуний вод. КыыIдимиин йыз хъытIаххы, мыкIаалик` Мишлешни мактабеехъа абкIыний раIгъайлна иш дещдий воб. Манчихъа горад 1980-тээсdi сен гъиняадын мактаб, йыIкынек`ин мактаб хъинне, ишлемишехье гидгъыл. Гъайшде мактабе 20 маIъайллим тезе аIлааIни наслени теълим-тербийейка сана мачхулемхье, манбышыс ыIлимбышын сирбы хайдхъаъа. Гъиняа, къома мактабна директор Мустафа маIъайллим ыхъайка сана, геед савадыкан, баджарыхнан маIъайллимаршын коллектив сады вод. МаIъайллимаршыс гъувуй-СОКОЛЁНОК

ни лайыкъни дубыше ман зы эйгъенбы тасдикъ гъаъанбы. Мактабе хъебийре РФ-на шарафнана маIъайллим ворна:

Баширов Незир,
Гъайсанов ЫIса,
Наврузов Джалаал.

Мактабе къойре ДР-ни таIгъисилна аIълаачий ворна:

МаIгъайрамов Мустафа,
Ферзелиев Незир.

Мактабе медни предметбышка янашеба, йыхъ-сумыб чини къайдайл аIлгъаIна. Ушахарше йыхъ-сумни дарсее гъавасыка сана «Лачын» журналбышке истифаада гъаъан.

Муслахна гъарна маIъайллим ахтыни гыIрмаIтыс лайыкъра ворна. Сувабышеени шараантни дагъамийвал`ыс ооIбхуI, ед`на Ватан гъивааджен гын инсанар, гъар джура гыIрмаIтыс лайыкъба воб.

Шиылее Гъайсанов ЫIса маIъайллим
ед`ни мизейни дарсее
15 5/2014

Дагъыстан хадкына хабар

Са аІкъайнани хиве Мурадва са гаде ешемишехъе ыхъя. Мурад джунни едихъа вор дешда са дих ыхъя. Йыгъбышди са йыгъыл` Мурадна ед` на-чахайына. Манкъыс дохтуаршике кумаг дехъайн. Са йыгъыл` мичлеер арына манбышайкъяI къоншу къа-рий. Манкъее МурдыкIле эйгъен: «Мурад, джан дих йыгъни едис ку-маг ыхъесын са тIетГеке, манчикIле ыIмыПрен тIетГ`ва эйгъе. Йиджыд ман тIетГ` са ахтыни сувани къома аляйле. Мани тIетГени клане аIждагъа гицур вод, са инсаныссе джад ман тIетГ` хъохас аIхаI деш. Агар гъу ман тIетГ` адее, йыгъна ед` хъуваркасда».

Ман джуваббы къайхъы mee, Мурадеэ эйгъен: «Еди зы вас ман тIетГ` аллесын, гъу са карана джаб фыкыр гыммааъа. Мичлеер чакра Мурад йайххыIлхъа хъигъечIена.

Манкъвеэ йайххыIс са гынейыб аляйтЫна, хурджунеехъа са канди-рыб кIевхуна. Сабара йайхъ абкЫин mee, дереенче чепичен сес хъадай-лен гынкъуни кIыреехъа. Мурадеэ кандир къавку мана чепич дереенче хъигъевчIес кумаг гъаъан. Манчын МурадыкIле эйгъен: «Сагъра ихъе-на гъу чоджий, нахъана гъу йайхъ авхъу вобна?». Мурадеэ эйгъен: «Зы ыIмыПрени тIетГелхъа ворна ыIххъяI, амма йидж нении сурал`ме алейле, закIле ацIа деш, ман тIетГ` зас лап лезимда водун, йизди едис са манчике дарман вухъесда умуд воб-на».

Чепичен эйгъен: «ЗакIле къайхъийн маIхуIдын тIетГ` водва, амма маа лап мыкIада ээхъе. Са аIждагъа вод еше-мишехъе, манчын са инсан тIетГес де-лес хъихъес гъайсардеш. Манва увгъу, чепич чини йайххыIн авайкIана.

Мурадеэ меб йайхъ авхъу аIлгъяI ыхъа. Сайыд «Кумаг гьеъ!»ва эй-гъен сес къийхъен. Иляккана, маа са кIынна къаджырна бала воб, ман-чиликъа са хайбни хочейн гъужум воб гъаъа. ЭкIда са дал аляатПу, Мура-дее хоче тоокIана. Къаджырна балаб

хурджууңеңъа кіебчы, чини аквеңъа гывхараа жана. Сабара вахтале гынчина ед` хъавайлена, къаджырыс балайн хабар гъаа жана, чини вүкілелхъа хъадыйни ишике, наіхубий Мурадеев вудж хочейке къатдивхан гъавъу. Мурадеев къаджырыс хабар гъаа жана няхъайи вудж ыІххъаI. Манчын эйгъен: «Агар гъу ед` ис дарман гъаа жасди мее, ыІмырени тІетГелхъа ыІххъаIхъе, гъу геер гоча инсан вор. АІждагъайна гудж чини саххъале вобна, агар вассе манчике са чІаIр хъоохас вайвхе, гъу АІждагъайле гъамхъесда. Зы гъу мани АІждагъайни хаасхъа гъихъар гъаа жасда, амма гъу аІгътият гъеъз, манчын алдамыш гъимааджын. Эхъалийс Мурад АІждагъайни хаасхъа гъирхъылна. Хъары акка ачмыщ гъаъы, АІждагъайс салам гъолена. «Салам аІлейкум АІждагъа чоджий!». «АІлейкум салам, гъу нечена гъиняхъа ары, ай игит гаде? Вас заке гъуджона ыккан?». Мурадеев эйгъен: «АІждагъа чоджий, йизда ед` начахра вор, манкъыс са ыІмырени тІетГеке дарман вухъесда умуд воб. Зы хааиш гъаа жан, ман тІетГ зас гъеле». Сабара фыкыреңъа адкын, АІждагъайн эйгъен: «Зы вас са иш тапшырмыш гъаа жас, агар гъу мана иш быкыр гъавъээ, зы тІетГ васхъа хъелесын». Мурад манчыс разехъена. АІждагъайн гаде йаныкни хивеңъа оІтир гъаа жана, манкъукIле эйгъен: «Са хиве вобна палас, мани паласын хаас къуІмааIла гъооле, мана палас засхъа хъаваалес вүккан, гооне зы васхъа тІетГ хъелесын». Мани ишыс Мурад разехъена. АІждагъайкIле эйгъен: «Йашы, АІждагъа чоджий, зы мана палас аблесда...». Манва увгъу, Мурад хъигъечена йаІххъыІлхъа. Сабара йаІхъ абкын мее, Къаджыр Мурадыс хъабы эйгъен: «Дост, закIле гыргын кар къайхъын, мана палас дагъайбни хиве вобна, вуджуб йыгIни чоджни са йиче хъооху, мана тІабал гъавъий гееб четинба вухъес. Дора зы гъу мани хивеңъа гъихъар гъаа жас. Саджиге гынбы гъибхъырийнбы дагъ-

айбни хивеңъа.

ЙаІххъаI гынбышыс хъызааханбы едаар, манбы гееб пашманба вұхъа. Мурадеев хъийгIанан: «Најасна шу пашманба, гъуджоона вушда дерд? Манбыше джаваб хъелен: «Ай дих, ииши хивеедын гыргын былахбы къуру хъыхъа вод, шахъад хъян дешын, шы шадба воохъие?».

Мурадеев са йыгъни аІре гыргын былахбы хъаъийнбы, хивеңъа хъян хъадыйн. Гооне Мурадеев джуни дердеке сайыдджуни ишбышике хабар гъаа жана. Хивни джаІмаІтын гынкъус палас тІабал гъаа жас кумаг гъаа жан. Мурад паласыб алятIы, айкIанна АІждагъайни хаасхъа. Акка аахъы, Мурадеев эйгъен: «Ай АІждагъа чоджий, зы вас палас абына, гъунад зас ыІмырентІетГ гъеле. АІждагъайс манкар къабыл` дехъайн. ТІетГ хъиделесди мее, гадейкIле эйгъен: «Мигъман, къийна ахве, къийхъа тІетГид алятIу, гъуура. Мурад манчысыр разехъена. Эхъал` югда тІелебид одхъун, Мурад никIеңъа айкIанна, АІждагъайн мана паласыка джар дереекъа гъувойхъарна. Сайыр никIеңче айылмышхъа, МурадыкIле къеджен ки, вудж мер шени дерее вор, хыле тІетГид дешуд. Янык` Къаджыр воб гивъур, манчын Мурад дерее аххъына. Къаджырын эйгъен: «ЭкIба, аІлгъааIс вүккан, АІждагъа никIеңнанкъаI, тІетГ алятIас. Са манзиле Мурад къаджырын гъихъар гъаа жана АІждагъайнин хаахъа. Мани вахтал` гъала АІждагъа никIең ыхъа. Гынбыше тІетГ алятIу, экIба хъигъеебачIенбы, АІждагъайнин хаанче. ЙаІххъаI чепичыб хъызаахына, палас алившүйни хивеени джаІмаІтыныд Мурадыс джона миннатдарииваала агъмыш гъавъуна. ТІетГид алятIу, Мурад хаахъа хъарына. Едис манчике кумаг ыхъа, Мурадна ед` хъуварку, манкъвее хизаныб къурмиш гъавъу, шадба ешемишиохъенбы.

Урусни мизейле йыхъ-сумылхъа саакIал гъавъуна – Ш.Бабаева.

Александ^р Сергееви^ч Пушкин

КЫПДИМИЙНА ЙАИХЪ

Хыле авху далгъабышди,
Гъуч^оокарий ваз чамрайка.
Чолбышылхъа – инс-джинс дешди,
Ишыгъ деш чин, дердий гёока.

Кыпдимийна йаIхъ – йик^Г гъойч^{ан}на,
Гул`ле хынне ааI «Тройк^{ла}».
Зынгыровын бизаар гъааъа,
Акарани сесбышыка.

Хизакчийни маIънийбышее
Зак^{ле} йизда ыIмы^лр къавджу.
Йик^Гел хъады шен гъаъийн кеф,
Гъам цыц^{ла}йин агъры, аджы.

Не ишыгъ деш, не са дахма;
Садджу болда йыз ч^иалаге.

Сайыб къоIble джыгъырнана,
Къабт^иас дааIхаIна йаIхъ оIгее.

Дердека зы, йик^Г гъойч^{ан} вор;
Къийхъа йизда Нина къайджес.
Пештни оIгийл шадра гиъур
Иляккийка, деш зы ац^иес.

Чини къайдайл` сесид гъаъа,
СаIъаIтын аIкъраIб илийк^{ла}р.
Сура хаIм воб, гъалаб йаIххъаI,
АIрааз гъаъы, вухъа бизаар.

Нина, гъойч^{ан} вод йик^Г йизын.
Хизакчий деш дегье гъек^{ла}ва.
Садджу сес хъооI зынгыровын,
Чамра к^иейбхыы, вазын акъв

Къы҆дим

Къы҆дим хъады, йызын аххъы гъар сура.
Сувабышда вукIул` хъувхъа джагвара.
Йыз болда, мык йаIххъаI, быранбы аты,
Ушахаршед эле ман гозет гъаъы.

Къелбышыл` канкибы, хизакбы хыле,
Нурын шоIъле гъуву, шадвал`ын улее.
Йызыке ализы джос Шахта баба,
Тамашейлхъа сабы гыргына уба.

Едий дек` иляакы, гуянмишохье;
НаIхуIбий йызыке джанавар воохье.
Гагь суIваI, гагыб сё йызыке гъавъу,
Обзурва, ишике джо хыл` цыцIдявъу.

КъаъадакIва хааIнче мыккын хаIнебы,
БаIмбаIкий никнеке гъаъийн тенебы.
Гумушелхъа сийкIал шагъарбы, хиваар.
Къы҆димын къыреехъа хъаIбаIххъаI хабар.

Гол`быйи дамабы аххъы мыкбыше.
Чолбыше джагваран суфра гьеъэшище.
Ушахаршыс чике деш къыреехъана,
Са гъехва, мансанкъвее аххъаххъа мана.

ЁлкIайни цIабыше гъагва ваIш ыIбраIт.
Чика сана хошба джона гъар саIъаIт.
Чик авуд авееке джос падаркIабы:
Машынбы, кIукIлабы, дискIабы, лодкIабы.

Къыреехъа джад деш вод джос йыгъбы
мыкIан.
Йызыл` джарга гихыI, гъоокIа авайкIан.
Са гъавуле хъалес джолхъа Тезе сен,
АIрзубы быкырхъес йикГее джо эйгъен.

*Шеирбы урусни мизейле йыхъ-сумылхъа
саакIал гъаъына – В. Гъамзаев.*

А/БИЙИ ТЛАМЫ

* * *

Талибее эйгъен:

- Зы дегье синифее къоТръэс ахвасди фыкыреехъа хъары ворна.
- Няъас? — АИбий матхъа ахва.
- МаIъайллимее увгийн ки, текрар кар хайдхъыхъайна ед` ворна.

* * *

— Дек`, вакIле «Хоккей гъакIенийни адамеерше гъиваага»ва маIъний ваацIанане? — АIбее дек`кике хъидгIын гъаъан.

— Гъелбет ки. Мана гееб йизди хошеехъа хъабайле, — дек`кее джаваб хъеле.

— Гъу бес хоккей гъивааганане?

— Деъэш. Зы мана гъиваага деш.

— Манке гъу гъакIенийна адамий дешур.

— Няъа?

— Чунки, хоккей гъакIенийни адамеерше гъиваага.

* * *

Хъол`ле сеннани АIбее эйгъен:

— Йизда адий йиссейра (къаIсра) вор, ед`ме тезера вор.

* * *

Талибее эйгъен:

— Йизда едий дек` курортеехъа абкIын.

АIбее хъийгIанан:

— Бес гъу шавука сана аху ворна?

— Зы адееваIнкъяI кIамандировкIе вор.

Едни мизейна хбошице

(ГъаІрфбы – Ж ж, З з, И и)

Ж ж

Чапына форма – Ж ж
Языйна форма – Ж ж
ГъаІрфын ду – [жэ]
ХъаІбхъий – [ж]

Жекілит [жек`ит]

З з

Чапына форма – З з
Языйна форма – З_з
ГъаІрфын ду – [зэ]
ХъаІбхъий – [з]

Забрий [забрий]

И и

Чапына форма – И и
Языйна форма – И_и
ГъаІрфын ду – [и]
ХъаІбхъий – [и]

ИстакІан [истак`ан]

Алматы

ИНГИЛИСНИ МИЗЕЙН КІЛУБ

Гъаірфбы: **P p, Q q, R r.**

P p

Чапына форма – **P p**

Языйна форма – **P̄ p̄**

Гъаірфын ду – [pi:]; йишиди гъаірфбышқа – [пи:]

Хъаібхъий – [p]; йишиди сесбышқа – [п]

Pen [pen] – Ручка

Q q

Чапына форма – **Q q**

Языйна форма – **Q̄ q̄**

Гъаірфын ду – [kju:]; йишиди гъаірфбышқа – [кю:]

Хъаібхъий – [k]; йишиди сесбышқа – [к]

Queen [kwi:n] – Қаралева

R r

Чапына форма – **R r**

Языйна форма – **R̄ r̄**

Гъаірфын ду – [a:]; йишиди гъаірфбышқа – [а:]

Хъаібхъий – [r], йишиди сесбышқа – [р]

Rabbit ['ræbit] – Қылыш

ТәПиңДәжеБа

ХъадийнкъаІ кыІдим мықІан,
Меб шы чилхъа авайкІан.
Нимее чисхъа абкЫнне,
ТІуб джаб хъоотІас хъаІваІкъаІн.

Гын сура къайе,
Шен сура къайе.
Ыңгъийкарна
«ОкІана тайе».

Ёкъул ле къутІа,
Чийебы хъода.
Озур-оттул mee,
БаІттаІгъее гъета.

Н

Дюн`йейни йыІкъине,
Нилини къома,
Асуани кІанек`,
Мана гъуджоона?

ЙыІкъыІн хейбы аляятІа.
ОкІ гъидёохъа, не хытІа.
Нимеен хайыр гувеейыд,
Оогъа идяйкІан тПатІаа.

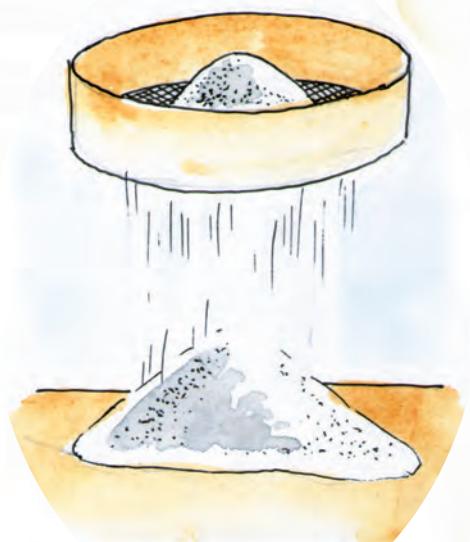

РЕБУСЫ

Была +

Юхъ +

АК + К

ДА +

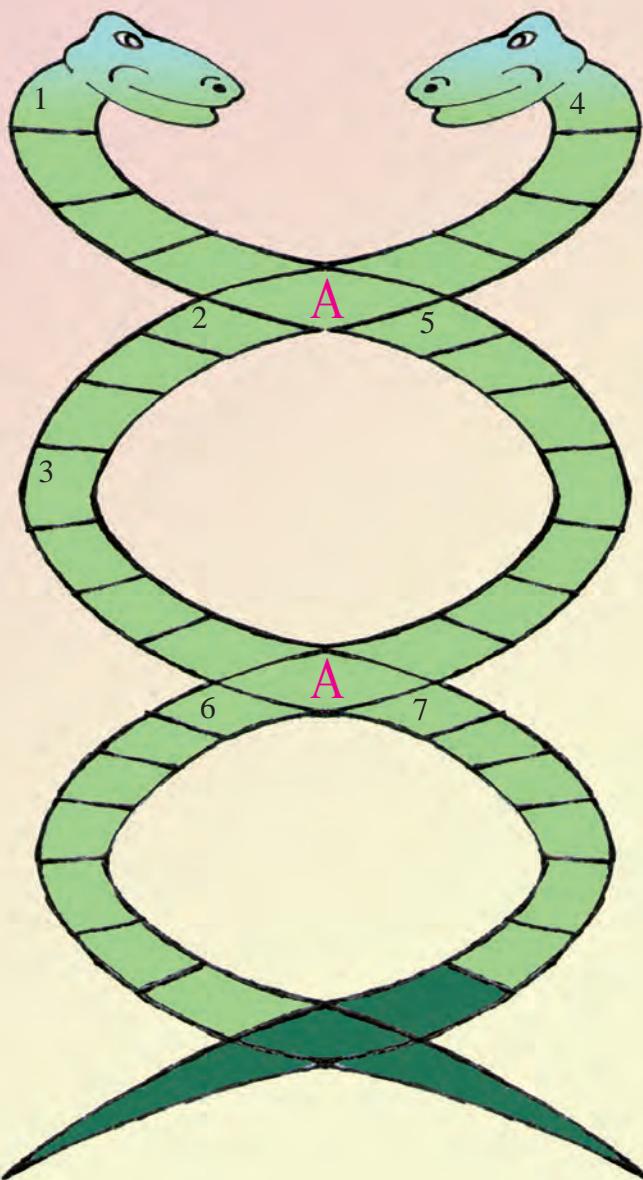

+ КМ

КРОССВОРД

ШокIле ман хочебы ацIанбыне?

ООГЪАНЧЕ АВХЪА:

1. АфрикIайл` воохъена, кIаарни рангал`на эзернана хоче.
 2. Гъиндистаныл`, АСШ-л`, Туркменистаныл`, ОIзбакистаныл` воохъена йыIкъайл оойи вукIел оо джагваран кIудабынана эзернана хоче
 3. Австралийел воохъена, чIаIраIни рангал`на эзернана хоче.
 4. Гъиндистаныл` воохъена ачкибынана эзернана хоче.
 5. Дюн`йейна энке хылийна хоче.
 6. Йишиди сурабышык` воохъена, чIаIраIхаIни рангал`на, эзер дешда хоче
 7. Австралийел воохъена, мыхакни рангал`на хоче
- «**A**» гъиняя оогъанче хъоIни къоIни джувабна ахырийна гъаIрф воб.

Соколёнок
Лачын

5/2014

сентябрь - октябрь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель
Правительство Республики Дагестан.

Журнал зарегистрирован федеральной
службой по надзору в сфере связи и мас-
совых коммуникаций.
Регистр.номер ПИ № ТУ5-0027 от 21 мая
2009 г.

Издается с января 2009 г.

Главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
Т. Зургалова (отв. секретарь)
В. Гамзаев (редактор)
Ш. Бабаева
А. Исмаилов (зам. гл. редактора)
Н. Исаев
Ш. Дабузов
А. Дадашев
Х. Назирова
Аб. Омаров
К. Омаханов

Худ. редактор З. Даганов
Тех. редактор Т. Лузина
Художник номера З. Даганов
Художник обложки А. Качаев

Дата выхода в свет 22.10.2014г.
Тираж 229 экз.
Заказ № 139

Типография: ООО «Издательство «Лотос»»
Адрес типографии: 367025, РД г. Махачкала,
ул. Пушкина, 6.

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики
Дагестан Редакция республиканских
журналов «Соколенок» и «Литературный
Дагестан»

Адрес редакции и издателя: 367025,
РД г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Цахурский язык.

Индекс: на год - 78438,
на полугодие - 73888.

Цена свободная.